

אימר דאמרי רבנן מדידה דמצוה, ומדידה לצורך מצוה מותרת רק כשעושה כן לצורך שבת, אבל כשאינו לצורך שבת – אסור (ריטב"א, אולם ראה משנ"ב שו"י, לה, ובמשנ"ב מהד' דרשו שם).

ורק מדידה הותרה לצורך מצוה, כיון שאיסורה הוא רק משום 'עובדא דחול' שהוא איסור קל, אבל מה שאמרו במשנה ש'פוקקין את החלון', אין זה היתר לצורך מצוה, אלא תנא זה סובר שמתוך להוסיף על אהל עראי, שכן לפי התנא שאוסר להוסיף אהל עראי משום שהוא דומה לבנין, גם לצורך מצוה אסור (תוס' כאן ולעיל קטו. ב ד"ה ומדבריהן). ולפי זה, גם מה שאמרו במשנה 'וקושרין', אין הכוונה שלצורך מצוה התירו לקשור קשר שאסור מדרבנן, אלא הכוונה שמתוך לקשור קשר שאינו של קיימא כלל (זרע אמת חידושים יב ובית מאי שיז, א בדעת רש"י ותוס', אולם ראה תוס' יו"ט). ויש סוברים, שהמשנה התירה לקשור קשר דרבנן לצורך מצוה (רמב"ם שבת י, ו, ב"י שיז, א בדעת רש"י). ■ להלכה, מותר לקשור קשר דרבנן לצורך מצוה [כהרמב"ם] (שו"ע או"ח שיז, א). ויש אוסרים (משנ"ב שם, יג, בשם הבית מאיד).

דלא מצוה מי אמור, ועולא ידע שגגית זו אינה מקוה, כיון שהיא כלי ואין טובלין בכלים (ריטב"א).

אמר ליה מתעסק בקלמא אגא, שלא לצורך מדידה אלא להתעסקות בעלמא (רש"י), ואין זה דין מתעסק המבואר לעיל (עב, ב), כיון ששם מדובר במתכוון למעשה זה ועושה מעשה אחר, אבל כאן מדובר במתכוון למעשה המדידה, אלא שאין לו צורך בה (מהרש"א, אולם ראה ברב ניסים גאון).

■ להלכה, מותר למדוד לצורך מצוה, כגון ארבעים סאה של מקוה (שו"ע או"ח שו"י, ז), והוא הדין שמתוך למדוד חור בכותל אם יש בו פותח טפח כדי שלא יטמאו הכהנים ממת הנמצא בחדר הסמוך, ומותר לעשות כן אפילו אם הכהנים יכולים לצאת מהבית, כיון שמודד שיעורי תורה ואין זה נראה כ'עובדא דחול' (משנ"ב שם, לה, וראה משנ"ב מהד' דרשו שם, שכשמודד שלא לצורך, מותר למדוד גם שלא לצורך מצוה).

ופקקו את המאור בטפית, כיון שבין שני הבתים היה חלון [-מאור] כמלא אגרוף שמכניס את הטומאה לבית, פקקו אותו בכלי חרס [-טפית] שאחוריו כלפי הטומאה, וכיון שכלי חרס אינו מקבל טומאה מגבו, חוצץ הוא בפני הטומאה (רש"י), ומדובר כאן שהכלי סותם את החלון לגמרי, ולכן אף שמניח אותו רק לזמן [שהרי אם מניחו שם לעולם חייב משום בונה] חוצץ בפני הטומאה. אבל אם הכלי רק ממעט את שיעור החלון ואינו סותם אותו לגמרי, צריך להניחו שם לעולם ולבטלו שם (תוס' ב"ב כ, א ד"ה היא). והטעם, שכשסותם את הנקב לגמרי, אין לטומאה מקום לעבור, ולכן מועילה גם סתימה זמנית, אבל כשאינו סותם לגמרי, עדיין הטומאה יכולה לעבור בנקב שנשארו [כיון ששיעור 'מלא אגרוף' שנאמר בחלון, אינו משום שהטומאה אינה עוברת בשיעור קטן יותר, אלא משום שבפחות מכך אינו נחשב 'חלון' כי אם סתם נקב, והטומאה עוברת רק דרך 'חלון', ואם כן כל עוד לא ביטל שם את הכלי ולא נתמעט החלון משיעורו, עדיין יכולה הטומאה לעבור בו אפילו ברווח כלשהו, שהרי הוא 'חלון'], ורק כשמניח את הכלי בחלון לעולם ומבטלו שם, מתמעט הנקב משיעור 'חלון' ואין הטומאה עוברת בו (שיעורי ר' שמואל שם יט, ב, אות כא).

וקשרו את המקדה וכו', כיון שרצו לדעת אם ניתן להסיר את הטפית שהניחו בחלון (ח' המיוחסים לר"ן, רע"ב). ויש שפירש, שכלי חרס חוצץ מטומאה רק לאוכלין ולמשקין ולכלי חרס, ואינו חוצץ בפני כלי עץ ומתכות ואדם, כמבואר במשנה (עדויות א, יד), ולכן בתחילה הניחו טפית בחלון להציל את האוכלין והמשקין שנמצאים בבית, ואחר כך בדקו אם יש בגגית פותח טפח, כדי לדעת אם אדם ושאר כלים שהיו בבית נטמאו או לא (נודע ביהודה קמא יו"ד צד).

עלא אקלע לבי ריש גלותא וכו', והגמ' הוצרכה לומר שמעשה זה היה בבית ריש גלותא, ללמדנו שעולא לא חשד ברבה בר רב הונא שעבר על איסור דרבנן, אלא שכיון שבבית ראש הגולה מצויים אנשים רבים, חשש עולא שמא ילמדו ממעשיו של רבה שמתוך למדוד בשבת, ולכן ערער עליו כדי שיפרש בפיו שאינו עושה כן לשם מדידה, אלא כמתעסק בעלמא (בן יהוידע).